

YUVARLAK MASA

SAĞLIK VE SOSYAL GÜVENLİKTEKİ DARALMA NE GETİRECEK?

Katılımcılar: Yüksel Akkaya, Metin Çulhaoğlu, Toplum ve Hekim Dergisi Yayın Kurulu Üyeleri

BİRİNCİ OTURUM

ONUR HAMZAOĞLU: Hepiniz hoş geldiniz. Yuvarlak Masa buluşmalarımızla, Toplum Hekim Yayın Kurulu ile Danışma Kurulu üyelerimizi bir araya getirip, güncel konuları hem bütün boyutları ile tartışma hem de tartışma metinlerimizi daha hızlı bir şekilde okuyucularımıza ulaştırma şansını yakalamış oluyoruz. Ayrıca okuyucularımızdan da hem konularının güncelliği ve içeriği hem de konuşma dilinde oluşu gibi özellikleri üzerinden olumlu geribildirimler ve talep alıyoruz; yuvarlak masa formatındaki çalışmalarımızın artmasını istiyorlar. Okumasının kolay olduğu ile beraber daha zenginleştirici olduğunu bizlerle paylaşıyorlar. En son Nisan 2004'te yerel yönetim seçimleri sonrasında söz konusu seçimler sonrası Türkiye ve sağlığı tartışmayı planlamıştık ancak dönemin farklı yoğunlukları nedeniyle gerçekleştirilememişti. O bakımdan son yuvarlak masa konumuz "AB süreci ve Türkiye" başlıklı oldu. Nisan 2002'de toplanmış ve 2003'te yayımlamıştık. O günden bu güne hayli zaman geçmiş olmakla beraber; eğer becerebilirsek bundan sonra yılda iki defa yapmayı öngördüğümüz bir faaliyet olarak devam ettirmeyi düşünüyoruz.

Bugünkü başlığımız "Sağlık ve Sosyal Güvenlikteki Daralma Ne Getirecek?" sorulu bir başlık. Esasında bu başlığı tartışırken de niyetimiz, sözü edilen alanlarda yaşanmakta olan daralmalar sınıfın yeniden üretimini etkiler mi? Etkilerse nasıl etkiler? Bize, emekçi sınıflara, toplumsal muhalefete bir olanak tanıyacak mı tanımayacak mı? Bu tip soruların yanıtını aramak için buradayız bu oturumda. Bunlara başlamadan önce ben, sağlıkta dünyada ve Türkiye'de neler oluyor başlığın kısa

bir özet yapacağım. Benden sonra Yüksel Akkaya sosyal güvenlikte dünyada ve Türkiye'de neler oluyor paylaşacak bizlerle, ardından da Metin Çulhaoğlu bu nesnelliklerden ne çıkabilir sorgulayan sunumunu yapacak. Bu sunumlardan sonra da grup olarak bu başlıkları hep beraber tartışıp zenginleştireceğiz.

Dilerseniz ben önce sağlıkla ilgili sunumuma, arkadaşarımdan daha sonra eksiklikleri tamamlamalarını da isteyerek başlamak istiyorum. Herhalde başlayacağımız tarih yine 70'lerin başı. Kapitalizmin depresyonu, bugün de sürmekte olduğunu düşündüğümüz uzun süreli depresyon, ortalama kar oranının düşmesi buna karşı sermayenin almış olduğu tavır. Burjuvazi, kapitalizmin sözünü ettiğimiz son bunalımının öncesinde yaşadığı genişlemede emek gücünün yeniden üretiminde gerekli olan sağlık, sosyal güvenlik vb. alanlardaki sorumluluklarından tek taraflı olarak vazgeçmek istiyor.

Bunun için de piyasa-pazar mekanizmalarının ekonominin bütününe yaygınlaşmasını, kamunun mal ve hizmet üretiminden tümüyle çekilmesini ve kamunun düzenleyici müdahale olanaklarının olabildiğince daraltılmasının öngörüyorlar. Bunların sağlığa nasıl yansıdığıyla devam edecek olursak; Öncelikle, devletin-kamunun sağlık alanındaki toplumsal sorumluluğunu sadece planlamaya, standart belirlemeye indirgeme gibi öneri ve hedefleri var. Önlerinde duran ve gerçekleştirmeye çalıştıkları öncelikle bu. Beraberinde, sağlık hizmetinin finansmanını genel bütçeden olabildiğince arındırıp yerine kişilerden sağlık vergisi toplamayı ve bunu ödeyene, ödeyebilene sağlık hizmeti sunmayı hedeflediklerini söyleyebiliriz. Bunun ülkemizde bugün için adı genel sağlık

sigortası. Onun dışında hizmet kurumları ile finans kurumlarının birbirinden ayırmayı planlıyorlar. Eş zamanlı olarak hizmet sunumlarıyla ilgili birimleri(kamu hastaneleri vb.) de işletme haline dönüştürme gibi önemli hedefleri var. Türkiye nezdinde şunu söyleyebilirim en son bu hafta bir TV kanalında Sağlık Bakanı şunu söylüyordu kendi ağzından, tırnak içinde "İşletmelerimizin yöneticileri kırk işle uğraşmak zorundalar", burada işletmeden kastettiği devlet hastanelerimiz. Bundan birkaç ay kadar önce yönetici olan hekimlerin (başhekim ve il sağlık müdürlerinin) muayenehane açma ve ikinci bir işte çalışmalarını yasakladılar. Bu mevzuatın gerekçesinin yöneticilerin hastaneleri ve illerinin sağlık sorunlarıyla daha yakından ilgilenebilmelerini sağlamak olarak açıklanmıştı. Bakan bu yasaklama üzerine 100 kadar civarında başhekim ve il sağlık yöneticisinin istifa ettiği diğerlerinin devam ettiğini açıklıyordu. Ancak Bakan ve şunu ve söylüyordu "işletmelerimiz 10 trilyonluk 30 trilyonluk 100 trilyonluk hatta hatta 130 trilyonluk cirolara sahipler ve bu cirolar iki iş yapan yöneticilerle yönetilemez. Bu işletmelerimizin cirolarının büyümek ve kazançlarını artırmak için tek işli yöneticilerin çalışması zorunludur." Bu açıklamayla Bakan, hem yasaklamanın gerçek gerekçesini açıklıyor hem de henüz yasal düzenlemeler tamamlanmamış olmasına rağmen, bugün itibarıyla bile hastanelerimizin artık Sağlık Bakanlığı nezdinde bir işletme olarak değerlendirildiğini itiraf etmiş oluyordu. Bunlarla birlikte söz konusu faaliyetlerin sağlık emekçilerine nasıl yansıdığından da söz etmemiz gerekiyor. Sözleşmeli çalışma, yarı zamanlı çalışma ile iş güvencesini ortadan kaldıracaklar. Ücretlendirmede maaş vb. sabit ve emekliliğe de yansıyan biçimlerin yerine döner sermaye primi dağıtmaya başlamışlardı. Bugünlerde de döner sermaye primini performans (takat sınırına) göre dağıtmaya başladılar. Kimin performansı daha iyiye onun ücreti daha çok olacak. Bu durum hem sağlık meslek grupları (hekim X hemşire Xebe vb.) arasında hem de meslek gruplarını kendi içinde (hekimler arası vb.) bir rekabete sürüklüyorlar. Ciddi bir ayrıştırmaya, parçalanmaya, atomizasyon yaşanırken, beraberinde işyerinde köleleşen tüm zamanını yalnızca performans artıran alanlara ayıran patrona karşı itaatkar, kendi arasında rekabetçi bir emekçi tipinin ortaya çıkmasına ve çoğalmasına neden oluyorlar. Bu süreçte, özelleştirmeleri, kamu hastanelerinin işletmeleştirilmelerini, genel sağlık sigortasını, prim ödeme uygulamasını da sayabiliriz. Bunlarla birlikte gündeme getirilen aile hekimliği sisteminin birinci basamak sağlık hizmetlerini de sigortacılık sistemine katabilmek adına bir zorunluluk olduğunu görmemiz gerekiyor.

Bu saptama ve öngörülerini bir iki delille de güçlendirip konuşmamı tamamlamak istiyorum. Sözü ettiğim gelişmeler yalnızca bizim gibi çevre kapitalist ülkelerde olmuyor. Özellikle açmak istiyorum, mesela son on yılda dünyada merkez kapitalist ülkelerde, özellikle Avrupa'da yaşananlarla ilgili bir iki veri var elimde. Son on yılda bu ülkelerde, kamu sağlık harcamalarında %11 azalmanın yanında özel sağlık harcamalarında %43'e artma var. Cepten harcamaların toplam sağlık harcamalarındaki payı, bu ülkeler içinde sağlığı daha çok genel bütçeden finanse

edenlerde %13, kamu sağlık sigortacılığı uygulamasının olduğu ülkelerde de %9 artmış durumda.

Benzer değişimi ister çevre olsun ister merkez olsun bütün kapitalist ülkelerde görmek mümkün. Bu değişimi şöyle tanımlayabilirim; sağlık piyasaya devrediliyor, herkes parası kadar sağlık hizmeti alabilecek. Ya yeteri kadar ya da hiç olmayanlar? Onlar için hastane kapılarına bile ulaşmadan ölüm yakıştırılmış oluyor.

Sunumu birkaç başlık altında özetleyecek olursam; bir kere bütün kapitalist ülkelerin sağlık harcamalarında bir artış gözüküyor. Beraberinde de yüksek teknoloji kullanma eğilimi artıyor. Bu durumu sağlık sektörünün, sermayenin yeni yatırım alanları için yeniden düzenlenmesi faaliyeti olarak görmek mümkün. Buna karşın, sağlıkta dahil bütün alanlarda toplumsal eşitsizlikler, emek gücünü satmak zorunda olanlar aleyhine, derinleşiyor. İşsiz sağlık emekçisi sayısı artıyor. Güvencesiz ve kısmi çalışan sağlık emekçilerinin sayısı artıyor. Ücret düşüklüğünde artışlar yaygınlaşıyor. Ben çok kaba olarak sağlık alanında dünyada ve Türkiye'de yaşananları bu başlıklar altında sorgulayabileceğimizi düşünüyorum. Bundan sonrasında, dünyada ve Türkiye'de sosyal güvenlik neler yaşandığını bizlerle paylaşması için sözü Yüksel Akkaya'ya bırakıyorum.

YÜKSEL AKKAYA: Teşekkür ederim ben de aslında uzun süredir birçok yerde söylediğim şeyin bir kısmını burada tekrar edeceğim. Dinleyenler için tekrar olacak, ama dergi okuyanlarının bir kısmı için tekrar olmayacak. Şimdi son çeyrek yüzyıla baktığımızda aslında kapitalist sistemin kendi özünden bazı fedakarlıklarda bulunduğunu geri adımlar attığını görüyoruz. Bunların bir kısmı işçi hareketlerinin baskısıyla, bir kısmı da sosyalist sistemin rakip sistem olarak var olması ile ilgili. Ancak, özellikle 1980'lerin sonu 1990'ların başından itibaren sosyalist sistemin çözülmesi ve rakip sistem olarak üzerindeki baskının kalkmasıyla kapitalist sistem daha da rahat hareket etmeye başladı. İşçi hareketinin de görece dinmiş olması, özellikle sendikaların sistemle bütünleşmiş olması sistem üzerinde bir baskı oluşturmadı. Bütün bunlar kapitalistleri cesaretlendirdi. Dolayısıyla kapitalist sistem tekrar özüne dönmeye başladı. Yani bugün bizim kamu hizmeti adına hak olarak talep ettiğimiz sağlık ve eğitim hizmetleri aslında kapitalist sistemde pekala piyasanın parçası olabilecek alanlardı. Yani belirli bir dönem içinde geri adım atarak kar alanlarının kapsamını daraltmış olan kapitalist sistem yeniden eğitim, sağlık sosyal güvenlik alanlarını kar elde edilebilecek alanlara dönüştürerek bu kapsamı genişletmeye çalışıyor. Yani son çeyrek yüzyıla damgasını vuran şeylerden bir tanesi bu.

Sosyal güvenlik açısından baktığımızda gerek bütçe içersindeki harcamaların payı olarak gerek bu payın sermaye kesimine bir kaynak olarak aktarılması açısından bakıldığında büyük bir meblağa erişmiş olduğunu görüyoruz. Dolayısıyla kapitalistler bu büyük meblağın böyle kamu hizmeti çerçevesinde sosyal güvenliğe ayrılmasını pek benimsemədiler, bu alanda gerekli dönüşümlerin yapılması için bir takım çabalar sarf ettiler.

Bugün yaşananlar da bunun bir parçası. Türkiye, kapitalist sistemin bir parçası olarak bu tersine gidişte yerini hızla almaya çalışıyor. Şimdi kaynak açısından baktığımızda özellikle kamu bütçesinde sosyal güvenliğe ayrılmış olan miktarların yüksek oluşu finans kaynağı açısından sermayeye aktarıldığında büyük bir meblağ oluşturuyor, dolayısıyla bunu kaybetmek istemiyorlar, yeniden kullanmak istiyorlar. Artı, bu miktar piyasaya devredildiğinde özellikle bizdeki bireysel emeklilik sistemi gibi sistemlerle çok ciddi yeni finans kaynakları oluşturacağı gözüküyor. Bu açıdan da yararlanmak istiyorlar. Onun için sosyal güvenliğe finansal açıdan, mali açıdan baktığımızda kapitalist sistemin kar alanlarına uygun bir hale dönüştürülmeye çalışılıyor. Yani buradan faydalanacak, nimetlenecek. Sistem, yeni karlar elde edebileceği yeni kaynaklar elde edebileceği bir olanak olarak görüyor ve bu konuda çok hızlı hareket ediyor. Bu işin finansal, mali yanı. Bir de toplumsal açıdan baktığımızda sosyal güvenlik basit olarak insanların ekonomik, sosyal risklere karşı korunmasını sağlayan bir ilişkiler sistemi olarak değerlendirilebilir ama; bunu tek tek bireylere indirdiğimizde ortaya çok daha farklı bir sonuç çıkıyor.

Sosyal güvenlik sistemi hem işsizlik sigortası, hem yaşlılık ödentileri açısından, hem de karşılaşılan riskler ve sağlık sorunları açısından bireye bir güvence sağlarken kişiliğine de yönelik olumlu katkılarda bulunuyor. Yani yarın kaygısı taşımayan bir birey kendisine de güvenli olarak hareket ediyor; ama şimdi korku kaygı taşıyor geleceğe yönelik olarak. Sosyal güvenlik sistemlerinde ki bu dönüşümün belki toplumda ve bireyde yarattığı en önemli tahribat bu. Parasal tahribat belki bir parça giderilebilir ya da masedilebilir ama birey ve toplum üzerindeki yarattığı bu tahribat, bana biraz zor giderilebilir gibi geliyor. Ben de son dönemde özellikle bunun üzerinde duruyorum. Bazı alanlardan birkaç kavram ödünç alarak bunlar üzerinden sorunu tartışmaya çalışıyorum, birazdan bunlara değineceğim. Bir ikinci şey hedef piyasalar açısından baktığımızda, özellikle işsizlik sigortası açısından baktığımızda, belirli bir dönem işsizlik sigortasının sosyal güvenliğin bir parçası olarak emek piyasaları üzerinde olumlu bir işlev üstlendiğini görüyoruz. Yani işsizlik ödentilerinin yüksekliği ile ödeme süresinin uzunluğu işsiz kalanları emek piyasasına hızla yeniden katmıyor; sonunda bir dönem emek piyasasının dışında kalarak işsizlerle işsizler, işsizler ve işçiler arasındaki rekabeti engellemiş oluyordu. Böyle bir işlevi vardı, emekçiler açısından baktığımızda. Yani, çalışanlar bu büyük işsiz kitesinin baskısıyla karşı karşıya kalıp reel ücretlerdeki düşüslere ya da bu yöndeki çabalara falan rıza göstermesi gibi bir durumla karşı karşıya değillerdi. Ama son yıllarda özellikle işsizlik sigortasının hem ödeneklerindeki düşüş hem sürelerinin kısaltılması hem de hak edişin zorlaştırılması emek piyasaları üzerinde de bir olumsuz etkide bulunmaya başladı. Dolayısıyla işsizlerle işsizler, işsizlerle işçilerin kendi arasındaki rekabeti canlandırdı. Bu açıdan da bir olumsuzluk yaşanıyor. Bireyler, insanlar açısından tek tek baktığımızda ise durum biraz daha vahim gözüküyor.

Sistem burada kendisiyle uyumlu bir insan yaratmada sosyal güvenliği bir araç olarak kullanıyor. Yani sağlık hizmetlerinden yararlanamayan, işsizlik sigortasından yararlanamayan, emeklilik konusunda oldukça sıkıntılı bir durumda olan birey geleceğine daha güvenli bir şekilde bakamıyor. Daha güvenle bakabilmesi için mutlaka bir işe sahip olması gerekiyor ve sahip olduğu işi de uzun süre koruması gerekiyor. Bu durumda işsiz kalmamak gibi bir kaygıyla hareket eden birey birçok şeye özen göstermeye başlıyor. Bu süreç içinde, kaygılı, korkulu, işletmeyle bütünleşen, işverenle bütünleşen, bütün bu sistemle bütünleşen bir birey, bir insan tipi yaratılmaya başlanıyor. Belki de sosyal güvenlikteki dönüşümün en olumsuz etkileri birey açısından, insan açısından baktığımızda bu. Kapitalist sistemin kendi iç açısından baktığımızda en önemli avantajı bu gözüküyor. Ben bunu bir tane tıptan, bir tanede hapishane dilinden ödünç aldığım iki kavramla açıklamaya çalışıyorum. Bir tanesi korsakof hastalığından esinlendiğim bir şey. Bir tanesi de panoptik hapishaneden esinlendiğim bir şey. Özellikle sosyal güvenlikteki bu olumsuz dönüşümlerle birlikte bir korsakof insan tipinin, korsakof sendikacı tipinin, korsakof sendika tipinin oluşturulmaya çalışıldığını düşünüyorum. Yani bunu sesli düşünüyorum. Doğru mu, yanlış mı bilmiyorum? Ama, bir de bunun ötesinde daha ileri bir hastalık biçimi olarak, kişilik deformasyon biçimi olarak da panoptik insan, panoptik sendika, panoptik işçi gibi bir kavram ile bu olguları açıklamaya çalışıyorum. Korsakof insandan kastımın, kim olduğunu siz biliyorsunuz, Ama, kabaca özelliklerini belirteyim. Belirli bir süre gönüllü aç kalmış olan insan bir bellek yitimi olarak da algılama yeteneğini önemli ölçüde kaybetmekte, geçmişini hatırlamamakta, dolayısıyla da karşılaştığı şeylere yönelik olarak refleksi, tepkisi zayıflamakta. Bugün açısında baktığımızda sosyal güvenlik gibi önemli bir haktan yoksun kalacak olan işçiler, işsizler, kır ve kent yoksulları bir işe sahip olmak ya da sahip olunan işten atılmamak için bir çok şeyi görmemezlikten gelmekte. Yani bir görkemli mücadeleler tarihi varsa onları hatırlamamakta; karşılaştığı özelleştirme türü olayların olguların kendisine nasıl yansıtacağını algılayamamakta; algılamadığı için de direnmekte. Bütün bunları yaptığı için de bunlara yönelik bir tepki gösterememekte. Karşı koyamamak, bir parça tedavi edilebilir bir hastalık bir durum gibi gözüküyor; ama daha vahim olanı bir ileri aşaması olan panoptik insan tipi. Burada da bir içselleştirme söz konusu. Sistemle bütünleşme açısından bir içselleştirme söz konusu. Artık dışarıdan hiçbir baskıya gerek kalmadan hem işçiler, hem işsizler bir işe sahip olmak, işsiz kalmamak için sistemin istediklerini hiçbir baskıyla karşılaşmadan içselleştirerek yerine getirmekte. Yani "yöneticim, işletmenin patronu, işveren, kapitalist sistem benden ne bekliyorsa onu en iyi şekilde yerine getirmeliyim" şeklinde hareket ediyor. Burada da iktidarın "içerden" içselleştirilmiş bir baskısı var. Belki panoptik hapishaneyi bir parça açıklarsam bu durum daha da netleşmiş olur. Panoptik hapishanede bir kule vardır. Kulenin karşısında da hücreler vardır. Başlangıçta hücrelerdeki tutuklulara kulelerin olduğu gösterilir. İşte gardiyanlar vardır, keskin nişancılar falan

vardır ve hücredekilere bir talimat verilmiştir: sabah belli saatte kalkılacaktır, şu hareketler yapılacaktır, bir de istenmeyen hareketler vardır onlar yapılmayacaktır. Bunların dışına düşenlere de sert bir şekilde müdahale edilir. Belirli bir dönem kuledeki keskin nişancılar gösterildikten sonra bu kez, kulelerden hücrelere güçlü bir ışık verilir. Artık hücredekiler kulede ne olup bittiğini görmedikleri için kulede hiç kimse olmasa bile o hareketleri içselleştirdikleri için orda bir denetim olduğunu düşünerek istenilen hareketleri düzenli olarak yerine getirirler. Yani kulede artık keskin nişancının da olmasına gerek yoktur. Buradan dönüp baktığımızda sistem son yıllarda özellikle bu alanda önemli başarılar elde etmiş görünüyor. Bunun önemli araçlarından bir tanesi de sosyal güvenlik sistemlerinin ters yönde değiştirilmesi dönüştürülmesidir.

Dünyanın hemen hemen her yerinde son çeyrek yüzyıldır olumsuz yönde düzenlemeler var. Dolayısıyla bu olumsuz düzenlemeler demin söylediğim başlıklar çerçevesinde hayata geçiriliyor. Ben şimdilik böyle kaba bir çerçeve çizmiş olayım, sonra bunun üzerinde tartışıp değerlendirmeler yaparız.

ONUR HAMZAOĞLU: Sevgili Yüksel'e teşekkür ediyorum. Söz şimdi "bu nesnellikten sınıf adına ne çıkar?" sorgulaması için Metin Çulhaoğlu'nda.

METİN ÇULHAOĞLU: Onur bir sunuş yaptı, sunuşunda benim neye odaklanacağımı da söyledi. Gerçi sonlara doğru o dediği noktaya odaklanmaya çalışacağım ama; o en son gelinecek noktadan önce benim de bir girizgah yapmam lazım. Bu gereklilik de şundan kaynaklanıyor: bu tip sunuşlarda diakronik bir analiz ile senkronik bir analizi kaynaştırmak gerekiyor. Senkronik analiz derken şunu kastediyorum: bugünkü olgulara bugün var oldukları halleri ile bakarız olgu zenginliği içerisinde ve gene bu ana özgü bir analiz yaparız. Bu durum şunu gösteriyor, bu durum şuraya gider, şöyle bir tablo var ortada diye. Bu senkronik analizdir. Senkronik analiz elbette gereklidir, ama bunu diakronik analizle, yani tarihsel boyutuyla bütünleştirmediklerimiz takdirde, o an için varolan olgu zenginliğinden bir eğilim çıkarmamız mümkün olmaz. Dolayısıyla sosyal politikalar ve sosyal haklar konusunu tarihsel açıdan kabaca bir özetini yaparsak sanıyorum bugün gelinen noktayı hem daha iyi anlarız hem de bundan sonra işlerin nereye varacağı konusunda az çok gerçekçi bir takım çıkarsamalar yapabiliriz.

Şimdi ben çok uzatmadan bu panoramayı Yüksel'in yaptığı ile büyük ölçüde örtüşen, ama belki de bir noktada ayrılan bir girizgah yapacağım. Soru şu: Geçmişte kapitalizmin böyle devlet müdahalelerinden büsbütün arınmış, işte eğitim, sağlık, sosyal güvenlik vesaire alanlarında her şeyi olduğu gibi piyasaya bırakmış bir devri saadet dönemi gerçekten var mıydı? Şimdi bu soruyu şundan dolayı sormak lazım: Genellikle Türkiye solundaki eğilim şudur; efendim 1930'lara kadar, büyük bunalıma kadar ya da ikinci dünya savaşının sonuna kadar bir tür vahşi kapitalizm, tam boy liberalizm var; sonra şu şu faktörler nedeni ile kapitalizm kendi asli konumundan rücu

etmek, geri çekilmek zorunda kaldı, bir takım ödünler verdi; sağlık alanında eğitim alanında sosyal politika alanında vesaire vesaire. Şimdi bu şekli ile bu kadar ile bırakılırsa bana göre bu sakıncalı bir yorum olur. Evet özellikle 18. yüzyılın sonları ve 19.yüzyılın ilk yarısında gerçekten vahşi diyebileceğimiz yani her şeyin piyasaya bırakıldığı devletin ya da dış müdahalelerin rolünün minimize edildiği bir kapitalizm resmetmek mümkün olabilir. Asıl vurgulamak istediğim nokta, daha 20. yüzyıla gelmeden, 19. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak bana göre kapitalizm kendi özünden rücu etmeye başlamıştır. Yani John S.Mill'in ve başkalarının kafasında kurguladığı bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler biçiminde özetlenebilecek olan kapitalizmden farklı bir kapitalizme yönelmişlerdir 19. yüzyılın 2. yarısından itibaren. Buna ben regule edilmiş kapitalizm diyorum; dolayısıyla regüle edilmiş kapitalizmin kökenlerini 20. yüzyıla değil 19. yüzyılın 2. yarısına geri götürme yanlısıyım. Sözelimi 20. yüzyıla damgasını vuran refah devleti, sosyal devlet kavramının 20. yüzyıla değil 19. yüzyılın 2. yarısında Prusya'nın eliyle ortaya atıldığını söyleyebiliriz.

Şimdi, neden böyle oldu sorusuna geçerse, bir açıklama eşitsiz gelişim olabilir. Geriden gelen kapitalistleşme ve İngiltere'ye rakip başlıca devlet olma yolunda çaba gösteren Almanya gibi geriden gelen ülkeler, aynı geçmişteki İngiltere'nin yaşadığı deneyimi yaşamamak için bir takım müdahalelerde bulunmak zorunda kalmışlardır. Devlet eliyle düzenleme, devlet eliyle regülasyon vesaire vesaire biçiminde. Dolayısıyla bu eşitsiz gelişme nedeniyle geriden gelen bazı kapitalist ülkelerin kapitalizmin özünde olmayan, teorik anlamdaki kurgusunda olmayan bir takım müdahalelerde bulunduğunu görüyoruz ve bu müdahaleler sonucunda az çok sosyal devlet kavramını çağırıştırabilecek uygulamalar olduğunu da görüyoruz. İkinci önemli faktör sınıf mücadeleleri elbette. Sınıf mücadeleleri biliyorsunuz Avrupa'da 1848 1850, 1871 ciddi ivmelenmiştir. Bu sınıf mücadeleleri sonucunda kapitalizm bazı alanlarda geri basmak emeğin bazı sosyal haklarını, emeğin sosyal hakları ile ilgili bazı güvenceleri sağlama zorunluluğu hissetmiştir. Bir diğer faktör olarak o zaman daha dışa yeterince açılmamış bir kapitalizmin iç pazar ve emek gücünün yeniden üretimi gibi alanlardaki duyarlılıklarını da bunlara eklemek mümkün. Son olarak da şunu eklemek mümkün elbette: Marx'ın deyimi ile vülger iktisatçılar değil ama, daha teorik düzeyde bakabilen iktisatçıların regüle edilmemiş bir kapitalizmin, şu ya da bu şekilde regülasyondan büsbütün arındırılmış bir kapitalizmin sürdürülebilir bir kapitalizm olamayacağını görmeleri ve buna ilişkin bir takım önlemler almaları. Özetle, örneğin emeğin sosyal hakları kapsamında bir işyeri sağlığı ya da iş sağlığı ve güvenliği dediğimiz önlemlerin tarihini, kökenlerini 19. yüzyıla götürebiliriz. Yani öyle 20. yüzyılda ortaya çıkan bir şey değildir bu. Çalışma koşullarının iyileştirilmesi, belirli işleri yapan insanların maruz kalabilecekleri mesleki hastalıklara karşı bazı önlemler alınması vesaire vesaire daha önceden gündeme gelmiştir.

Ama şu bir gerçektir: 19. yüzyılın sağladığı birikim, sosyal politikalar başlığı adı altında toplayabileceğimiz

girişimler 2. dünya savaşından sonra gerçekten daha sistematik daha tutarlı bir bütünlüğe kavuşturuluyor, evet daha kurumsallaştırılıyor. Ve hatta şunu da söyleyebilirim, 19. yüzyıla ilişkin olarak söylediğim şeylere belki de bilimsel anlamda "sosyal politikalar" adını vermek mümkün olmasa bile, 2. dünya savaşından sonra yapılan uygulamalara adıyla sanıyla yani literatüre uygun bir şekilde sosyal politikalar demek mümkün. Örneğin, bu dönemde 19. yüzyılda hiç görmediğimiz bir şeyi görüyoruz; bilinçli politikalarla istihdam yaratmayı, devletin istihdam yaratma konusundaki katkılarının öne çıkarıldığını görüyoruz. Vergilerde müterakki vergi sistemine geçişi, yani gelir dağılımında nisbi de olsa bir takım düzeltilmeler sağlayacak politikaları görüyoruz. Eğitim ve sağlık alanında ciddi hamleler görüyoruz kapitalist sistemin kendi içerisinde. Sınıf mücadelesi faktörü çok önemli olmakla birlikte, burada artık karşıt bir sistemin varlığını gündemin başına yerleştirmekte bir sakınca yok. Yani rakip sistemin, sosyalist sistemin varlığı 19. yüzyıldakinden farklı olarak kapitalist ülkelerin bu sosyal politikaları daha sistematik, daha tutarlı ve daha kurumsallaştırılmış bir şekilde izlemelerine yol açıyor.

Bunun ardından Reagan-Thatcher dönemi geliyor ve Yüksel'in de değindiği gibi 1990'la birlikte, sosyalist sistemin çöküşüyle birlikte bambaşka bir tablo ile karşılaşılıyor. Kapitalizmin adeta, amiyane tabirle söylüyorum, bugüne kadar yaptığı, yapmak zorunda kaldığı her şeyi sırtından atmak istemektedir. Yeni söylem şudur: Piyasa her şeye kadirdir, nerede ne aksaklık varsa, nerede eksiklik varsa, herhangi bir dış müdahale hele hele devletin müdahaleleri ya da sosyal politikaları olmadan piyasa mekanizmaları bu eksiklikleri bu dengesizlikleri kendi başına giderecektir. Dolayısıyla devlet, vatandaşın can güvenliği, mal güvenliği, gerekiyorsa ülkenin savunması ve hukukun üstünlüğünün güvence altına alınması dışında başka hiçbir işe karışmamalıdır.

Daha önce birlikte yaptığımız toplantılarda dile getirmeye çalışmıştım. Bu son yönelimin en önemli özelliklerinden biri de negatif haklar ile pozitif haklar arasında mutlak bir ayırım gözetilmesidir. Başka bir deyişle, "yapılamaz edilemez" gibi sözcüklerle biten, din, dil, vicdan, düşünce vb. özgürlüklerine müdahaleyi reddeden negatif haklarla, örneğin herkesin yeterli sağlık hizmetine ulaşma hakkına sahip olması, herkesin kaliteli bir eğitimden yararlanma hakkına sahip olması biçiminde ifade edilen pozitif hakların birbirinden kategorik olarak ayrılması gerektiği savunulmuştur. Birinci kategoriye giren haklar uluslararası anlaşmalarla, ulus devletlerin kendi içindeki düzenlemelerle mutlaka sağlam bir kazığa bağlanmalıdır, güvence altına alınmalıdır, diğer haklar ise piyasanın işleyişine bırakılmalıdır. Yani kaliteli eğitim mi, bırakın kaliteli eğitim ihtiyacını piyasa gidersin; sağlık hizmetleri mi, bırakın sağlık hizmetleri konusu piyasanın işleyişini çözsün.

Bana göre neo-liberalizmin bu fütursuzluk dönemi bugün belirli bir kırılma içindedir. Vazgeçtiler, bıraktılar, pişman oldular anlamında bir şey söyleyemiyorum; sadece ve sadece şuna işaret etmeye çalışıyorum: Özellikle adına

küreselleşme denilen sürecin getirdiği adaletsizlikler ve eşitsizlikler daha ayan beyan ortaya çıktıkça; gene neoliberal politikaların, deregülasyonun ülkelere getirdiği bazı ekstra yükler daha ayan beyan ortaya çıktıkça, bugün dünyada bundan örneğin 10-15 yıl öncesine göre neo liberal politikaların daha fazla eleştiriye tabii tutulduğunu görüyoruz. Gelgelelim, fütursuz ve tam boy liberalizme yöneltilen bu eleştirilerin ardında dünya ölçeğinde ciddi ve yükselen bir sınıf hareketini bulmamız mümkün değildir. Tutup örneğin "son 10 yıl içinde yükselen sınıf hareketi neoliberal ideologları ve politikacıları geri basmaya zorladı dersek" bu zorlama kaçır.

Peki neden böyle yapıyorlar sorusu akla gelecek onu da kısaca yanıtlamaya çalışacağım. Ancak, bu söylediğim, kesinlikle ve kesinlikle dünya kapitalizminin ya da dünyanın kapitalist emperyalist sistemlerin merkezlerinin artık bütünüyle yeni bir notaya yöneldikleri eski rotalarını değiştirip yörüngeyi başka tarafa kaydardıkları anlamına gelmiyor sadece düzen içi tartışma ve eleştirilerin eskisine göre artacağı anlamına geliyor. Peki bu eleştiriler ne diyor? Şunu diyor: Siz piyasaya çok fazla bir işlev tanıyorsunuz her türlü eşitsizliğin ve adaletsizliğin piyasa dinamikleri ile bir süreç içerisinde olsa da giderileceğini söylüyorsunuz, ama böyle olmadığı görülüyor; dolayısıyla mutlaka ve mutlaka (piyasa mekanizmaları ret edilmiyor, onu özellikle vurgulamak istiyorum) buna bir takım takviyeler gerekiyor, bu takviyeler de sosyal politikalar. Sosyal politikalar da, merkezi planlama vesaire gibi olmasa bile, adına yönetim denilen o sihirli sözcük çerçevesinde devlet diğer "ortaklar", "ilgi grupları" ve "paydaşlarla" birlikte bu sosyal politikaları piyasa sisteminin getirdiği adaletsizlikleri ve dengesizlikleri telafi etmek üzere devreye sokmalıdır. Dolayısıyla sosyal politikalar bundan 10 yıl öncesine göre biraz daha fazla ön plana çıkarılıyor.

İkinci önemli nokta şu: Uluslararası entegrasyonun bugünkü boyutları ve ulus devletin manevra alanının bu kadar daraltılması, bir ülkede başlayıp başka ülkelere sirayet eden ekonomik krizlerden korunma anlamında ulus devletlerin gücünü çok sınırlandırmaktadır. Bu söylendikten sonra arkası şöyle getiriliyor: "Küreselleşme iyidir ama; öyle bir küreselleşme olsun ki bu sirayet eden krizler karşısında ulus devletlere en azından bu krizlerde kendilerini koruyacak, yüz binlerce insanın işsiz kalmasını önleyecek bir takım manevra olanakları tanınsın."

Şimdi işin ideolojik açıdan büyük önem taşıyan bir yanına geliyoruz. Bugün, pek çok "kalkınmacı" veya "insani" kuruluş bile sosyal politikaların gerekçelendirilmesini artık başka bir bağlam içinde yapıyorlar bu çok önemli. Eskiden örneğin iş güvenliği ve sağlığının bir A gerekçesi vardı; insanlar insandır, bu insanları korumak lazım ya da insanlar boş yere ölmesinler; eğitim bir insanın hakkıdır, insanlar iyi eğitim görsün denirdi, bu başlı başına bir gerekçelendirme idi. Şimdi gerekçelendirme çok farklı ve burada bir ideolojik boyut görüyoruz. Sosyal politikalar adına, iş güvenliği sağlığı, insan sağlığı eğitimi vesaire adına söylenen her şey, dolaylı yoldan da değil doğrudan doğruya firmaların küresel pazar

içerisindeki rekabet güçlerini arttırma amacına bağlanmaktadır. Son derece ciddidir ve tamamen ideolojik bir yanı da vardır. Bugün bakacak olursanız işyeri güvenliği ve sağlığı alanına yapılacak bir birimlik yatırımın beş birimlik bir emek üretkenliğindeki artışla geri döneceğini dolayısıyla bu tip iyileştirmelerden imtina edilmemesi gerektiğini anlatan yüzlerce araştırma bulursunuz. Kız çocuklarının eğitimi alanına yapılan yatırımın kadının işgücüne katılımı ve o ülkenin küresel rekabet sistemi içerisinde çok daha ileri bir konuma gelmesinin vazgeçilmez bir aracı olduğu konusunda yüzlerce araştırma bulabilirsiniz. Yani sağlık alanında sizin yapacağınız şöyle bir yatırım, size şu kadar, bir patron yapıyorsa işyeri koşullarını iyileştirme açısından, patrona şu kadarlık bir kar olarak geri dönecektir. Bir ülke kamu sağlığına yatırım yaparsa, sağlıklı işgücü ile küresel sistem içerisinde çok daha büyük bir rekabet edebilirlik şansına sahip olacaktır biçiminde ve buna benzer gerekçelerle ele alınmaktadır artık bu meseleler. Artık sosyal haklar ve sosyal güvenlik, bir firmaların daha fazla kar etmelerine, iki ülkenin başka ülkeler ile küresel kapitalizm içinde çok daha güçlü rekabet edebilme şansına bağlanmaktadır. İdeolojik yanı küçümsenmemelidir. İşçiler yarın fabrika duvarlarına "Ahmet usta işyerini çok seviyor" türü şeyler yazarlarsa da şaşırılmamalıdır.

Şimdi sınıfın nelere katlanabileceği, nereye kadar katlanabileceği konusunda Yüksel'in dediklerine katlıyorum; gerçekten insanların bir istikbal güvenceleri olmaması, yarın ne olacağını bilememeleri, yarının ne getireceğini bilememeleri onları daha edilgen daha kabullenici daha pasif kılıyordur, doğrudur. Ama bunlara ek olarak yaratılan ve az önce sözünü ettiğim tuzakla insanlara şu da söyleniyor: Biraz dışını sıkarsan Türkiye'ye tekstilde bilmem hangi ülke ile çok daha rahat rekabet edebilecek...

ONUR HAMZAOĞLU: Teşekkür ederim. Söyledikleriniz üzerinden sağlıkla ilişkili bir şey söylemek. İşçiye verilecek hakların ve yapılacak sağlıkla ilgili girişimlerin verimliliğe yansıtacağı yaklaşımı esasında, İkinci Savaş'tan sonra 70'li yıllara kadar geçerliliğini koruyan ve sosyal devlet uygulamasına denk gelen, bizimde sağlık alanında "resmi halk sağlığı" dediğimiz ideolojik tutumun temel kemiğini oluşturuyor. İşçiye doktor verin, işçinin iş ortamını rahatlatın ki o daha verimli çalışsın, üretim artsın yaklaşımı. Bu yaklaşım, sistem içi yaklaşımların (sosyal devlet uygulaması vb.) sağlık alanındaki denk gelişi olan resmi halk sağlığının da temel şiarını oluşturuyor. Burada o noktayı da tekrar paylaşmak istedim.

METİN ÇULHAOĞLU: Doğru, yalnız geçmişte bu, ülke kalkınması gibi daha makro ve tarihsel hedeflere bağlanıyordu. Şimdi de makro ama şöyle: Ülkenin kalkınması falan değil artık mesele, o firmanın aynı alanda üretim yapan diğer firmalarla rekabet edebilmesi, dolayısıyla ülkenin rekabet edebilmesi. Bugün mesele "kalkınma" falan değil "rekabet gücünü koruyup geliştirmek."

ONUR HAMZAOĞLU: Evet bugün için o fabrikanın, işyerinin hayatta kalması, kapanmaması işçinin de işsiz kalmaması gibi bir nesnellığe denk geliyor. Dilerseniz Yüksel Akkaya'nın tamamlayacakları varsa ilk sözü ona vereyim, ardından da gruba dönelim.

YÜKSEL AKKAYA: Şimdi eğitim ve sağlık gibi bazı hizmetlerin daha kurumsal, devlet eliyle yerine getirilmesi bir parça o dönem kapitalizmde ihtiyaç duyduğu şeylerden biri idi. Yani tek tek her fabrikanın işletmenin, işçilerinin eğitimini sağlaması, sağlığına yönelik bazı yatırımlar yapması büyük maliyetler oluşturuyordu. Her işletmenin de nitelikli işçi açısından az çok okuma yazma bilen, sayıları taniyan yani eğitim görmüş bir işçiye ihtiyacı vardı. Bu açıdan bir eğitim önemli idi, dolayısıyla bir dönem için eğitim piyasaya bırakılmadı, kamu aracılığı ile yerine getirildi. Yani kapitalizmin de o dönem ihtiyaç duyduğu şeylerden biri idi. Sağlık açısından da baktığımızda -hani bizim o filmlerde falan tanıdığımız böyle güçlü pazıları olan iri yan işçiler vardır ya- o gürbüz işçilere, sağlıklı işçilere ihtiyacı vardı. Dolayısıyla sağlık alanına da bir dönem yatırım yaptı; ama sonra söylediğiniz nedenlerle bunlardan biraz geri çekilmeye başlandı.

Ben bir parça sosyal politika üzerinde durmak istiyorum. Metin ağabeyin de dediği gibi sosyal politikanın doğuşu işte 19. yüzyılın ilk yarısına uzanır. Yani ilkin çocukların korunmasına, sonra kadınların korunmasına yönelik çıkarılan yasalar var. Çocuklar ve kadınlar toplumun geleceğini oluşturan şeyler. Çocuklar ve kadınların çalıştırılması çok sağlıklı değil. Hatta nüfus açısından çok sorunlu bir toplum oluşturuyor. Bu nedenle onlara yönelik bir takım şeyler çıktı, sonra işyerlerinde işçi sağlığı, iş güvenliği çalışma koşullarının düzeltilmesine yönelik bir takım şeyler çıktı. Tamam bunlar dar anlamda sosyal politikaldır. Metin ağabeyin belirttiği gibi özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra, özellikle geniş anlamda, devletin de müdahale ettiği, sosyal politikalar oluşmaya başladı. Şimdi buradan bir eksen kayışı var.

Günümüzün sosyal politikaları Metin ağabeyin de söylediği gibi yoksulluğun yönetimine yönelik bir sosyal politika. Örneğin tarihteki başkaldırı ile bundan 13 yıl önce Los Angeles'daki siyahların başkaldırısı ile filan değerlendirdiğimizde bir fark ortaya çıkar. Bir tarafta hak elde etmiş çalışan çekirdek işgücü var; öbür tarafta bunlardan yoksun banliyölerde, varoşlarda, gettolarda yaşayan kesim var. Dolayısıyla, kapitalistler için artık daha tehlikeli olan kontrol altına alınmış işçi sınıfı değil. Benim söylediğim nedenlerle özellikle son elli yılda işçi sınıfının örgütleri sistem ile bütünleştirilmiştir, yani sendikalar vb şeyler. Şimdi, kapitalistler için asıl tehlikeyi oluşturan, potansiyel tehlikeyi oluşturan bu dışandakiler. Onun için Dünya Bankası yoksulluk politikalarını geliştirirken, sosyal politikaların bir parçası haline dönüştürürken yoksulluğun yönetilebilirliği üzerinde duruyor; asıl tehlike burada ortaya çıkıyor. Bunlar önemli. Bunlar üzerinde durmak gerekiyor diye düşünüyorum.

Tabi sosyal politika, doğuşu itibariyle kapitalizmin sivriliklerini törpülemek isteyen, iki sınıf arasındaki çelişkileri yumuşatmak isteyen, uzlaştırmak isteyen bir disiplin olarak ortaya çıktı. Şimdi, Dünya Bankası'nın 2002 yılında yayınlanmış bir raporuna göre sendikalar sistem için bir tehlike değil, tam tersine artık sistemle bütünleşmiş, hatta onun güvencesini sağlayan kurumlar. Yani işverenlere şöyle bir öneride bulunuyor: sendikalar terbiye edildiği kadar edilmiştir, bundan sonra sendikasız işçi çalıştırmayın, mümkün olduğunca işyerlerinizde örgütlü işçilerle çalışın, sendikalarla çalışın. Bunu da şöyle gerekçelendiriyor: Sendikaların bulunmadığı işyerlerinde daha sık grevlere gidilmekte, daha sert grevler yaşanmakta ve daha uzun yaşanmakta; sendikaların bulunduğu yerlerde ise daha az grev var, daha kısa sürmekte ve daha uzlaşmacı geçmekte. Sonra, sendikalı işçinin aldığı ücretle sendikasız işçinin aldığı ücret arasında bir karşılaştırma yapıyorlar. Pek çok ülke üzerinde yapılmış bu. ABD'de fark %15 civarında, Avrupa ülkelerinde %5 ile %10 arasında değişiyor. Yani sendikasız bir işçi 100 lira alırken, Avrupa'daki sendikalı bir işçi 105 ya da 110 lira alıyor. ABD'de sendikasız işçi 100 lira alıyorsa sendikalı işçi 115 lira alıyor. Dolayısıyla bu fark çok önemli değil, o yüzden sendikalarla çalışın diyor. Bunu şunun için örneklendirdim. Kapitalistler için artık işçi sınıfı şu haliyle, örgütlendirilmiş şu haliyle, bir tehlike oluşturmuyor. Ama bu hiçbir zaman olmayacağı anlamına gelmiyor; potansiyel olarak tehlike özelliğini yitirmemiş ve bu da onlarca tarihsel olarak not edilmiş. Bu nedenle, şimdilik potansiyel tehlike olarak başka yerlere bakıyorlar. Daha çok böyle denetim altına alınmamış sosyal politika aracı olan sendikalarla denetim altına alınmamış yoksullar var -gelecekte umudunu kesmiş-, dolayısıyla yaşamlarından başka kaybedecek şeyi olmayan insanlar var. Paris'deki son "isyana" baktıklarında yoksulların, özellikle gençlerin öfkesine baktıklarında bunu görüyorlar. Dolayısıyla sosyal politikanın belki önümüzdeki dönemde daha çok bunlara yoğunlaştırılacağı görülüyor. Bu da, yine işçi sınıfına bir şey vaat etmiyor. Ama bu işçi sınıfının yoğun sömürsü, mesela iş kazalarının artması tesadüfi değil. İş kazalarındaki kayıp iş günleri ile Türkiye'deki grevlerdeki kayıp iş günlerini karşılaştırırsak büyük bir farklılık görürsünüz, aklın hafızanın alamayacağı bir farklılık falan görürsünüz. Bir, uzun çalışıyorsunuz; iki, yoğun çalışıyorsunuz. Hani benim belirttiğim nedenlerle işsiz kalmamak, işi kaybetmemek için bunları içselleştirdiğiniz için kendinizi daha da zorluyorsunuz. Belki Japonya'daki gibi belli bir dönemden sonra intiharlar olacak; ama bunlar gönüllü bir intiharlar değil işin başındaki aşırı çalışmaktan dolayı örtük intiharlar olacak. Bu iş kazaları çok önemli. Üzerinde durulması gereken, özenle işlenmesi gereken konular: sosyal politika açısından, çalışanların sağlığı açısından.

ONUR HAMZAOĞLU: Teşekkür ederim. Zaman bayağı ilerledi. Dilerseniz birinci oturuma ara verelim. Aradan sonra ikinci oturumumuza başlayalım

İKİNCİ OTURUM

ONUR HAMZAOĞLU: Toplantımızın ikinci oturumunu açıyorum. Birinci oturumdan edindiğim

izlenimler, sağlık ve sosyal güvenlikteki daralmaların sınıfın yeniden üretimi ve bizim de buradan, sınıf adına, bir şeylere başlayabilir miyiz konusunda çok da iç açıcı ipuçları sunmadığı yolunda. Sanki her şey sermayenin kontrolü altında, olabildiğince kontrolü altında yürüyor gibi algıladım. Dilerseniz bundan sonrasına devam edelim. Sözü kime vereyim? "M.Ç.: Ben bir iki şey söyleyeyim isterseniz". O zaman Metin ağabeyin tamamlayıcı konuşmasıyla devam ediyoruz.

METİN ÇULHAOĞLU: Şimdi sınıfın şu anki durumunun tepkilerinin çok fazla iç açıcı olmadığını söylemek mümkün, ama sırf iyimser bir düşünceyi zorlama açısından değil başka açılardan bir iki ek yapmak gerekir sanırım buna. Türkiye'de her şeye rağmen klasik işçi sınıfı dediğimiz kesimin belirli bir mücadele deneyimi olduğunu söyleyebiliriz; yani tamamen mücadele alanında deneyimsiz bir sınıf ya da çalışanlar kitlesi yok karşımızda. Dolayısıyla bu deneyim şu anlama gelir: Gerçi giderek daralıyor, ama 10 sene önce şöyleydim şimdi böyleyim ya da benim amcam şöyleydi ben böyleyim şeklinde çalışan kesimin geçmiş durumlarla şimdiki durumlar arasında bir karşılaştırma yapmasına ve bundan bazı sonuçlar çıkarmasına elverişli birikime sahip bir sınıf var. Daralıyor dememim sebebi de sirkülasyon çok fazla; eğer böyle bir birikimin olduğunu, çok fazla olmasa bile olduğunu varsayarsak bundan sonra şöyle bir hükme varabiliriz gibime geliyor: varolan bir deney birikimi öylece durur, biraz azalır biraz çoğalır, ama onun kendini tam anlamıyla ortaya koyması başka ve dış konjoktürlerle birlikte ortaya çıkar. Dün A koşullarında edilgen gibi görünen bir sınıf ya da kesim gene A koşullarına sahip olsa bile maddi anlamda farklı bir konjoktürde, farklı bir politik iklimde daha aktif olabilir daha mücadeleciler olabilir. Biz sınıfın tepkisini, hareketliliğini, edilgenliğini vb. salt o an için içinde bulunduğu maddi koşullarla birebir ilişkide görürsek, ha maddi koşulları kötüleşti demek ki daha gergin olması lazım veya maddi koşulları görece daha iyileşti daha rahat olması gibi sonuçlar çıkarırız. Birebir ilişki kurarsak hata yapmış oluruz. Maddi durumdaki kötüleşmenin ya da iyileşmenin farklı politik iklimlerde farklı politik ortamlarda bu kez ciddi bir hareketliliğe dönüşebileceğini kabul etmemiz lazım. Bana göre örneğin 1960'lı yılların ikinci yarısında işçi sınıfının durumu ilk yarısına göre daha iyi idi. Yani ücret sendikacılığı daha da yaygınlaşmıştı. Burada işin bana göre püf noktası ortaya çıkıyor. Türkiye'de işçi sınıfı mücadele geleneği açısından ücret sendikacılığının getirilerine çok fazla bağımlı olmuş. Yani örneğin 1960'lı yılların ikinci yarısında ve 70'li yıllarda insanlar DİSK'i tercih ettikleri zaman adında "Devrimci" var diye tercih etmiyordu. DİSK'in çok ciddi toplu sözleşmeler yapabileme gücünden kaynaklanıyordu ve o zamanlar Türkiye'de ücret sendikacılığına imkan tanıyan bir politikalar demeti uygulanıyordu. Bana göre bugünkü sorun biraz da ücret sendikacılığının artık bitmiş olmasından kaynaklanıyor. O zaman başka hareketlilik unsurları neler olabilir başka hangi unsurlar harekete geçirebilir, ücret sendikacılığı dışında, sanırım onlara bakmak daha da yararlı olabilir. Şimdilik bu kadar.

ONUR HAMZAOĞLU: Teşekkür ederim. Kiminle devam edelim? Evet Yavuz. Yavuz Üçkuyu ile devam ediyoruz.

YAVUZ ÜÇKUYU: Metin ağabeyin ve Yüksel'in söylediklerinden Türkiye için çıkarılabilecek şeylerden bir tanesi şu: Sosyal güvenlikte daralma söylemi -Türkiye göz önüne alındığında- merkezi kapitalist bir ülkeye göre zor görünüyor; özellikle Metin ağabeyin ikili karakterlilik dediği çelişkili doğa nedeniyle böyle görünüyor. Bence Türkiye için sosyal güvenlikteki daralmaları ve daralmanın yol açtığı sınıf hareketlenmelerini ele alacaksak; daralma ve ilişkili sınıf hareketlerinin Türkiye tarihinde hiçbir dönem olmadığı kadar dışa bağımlı niteliğini vurgulamak gerekir.Şu anda siyasal iktidar her ne kadar meclisteki sayısal üstünlüğü nedeniyle ve kısa sürelerde bir sürü yasal düzenlemeleri gerçekleştirebilmekle beraber; meclisin bu kadar devre dışı olduğu ve de iktidarın toplumsal süreçler üzerinde -iç dinamikleri kastediyorum- bu kadar etkisiz olduğu bir dönemi düşünmek mümkün değil. Öyle ki meclisteki vekiller hangi düzenlemeleri hangi nedenlerle çıkarttıklarını bile bilmeden, ya da bilemeden çünkü düzenlemeler üzerine tartışma, düşünme zaman kaybı olarak ele alınıyor; bir sürü şeyin altına imza atıyorlar. Bunu ben bir iktidardan, iktidarsızlığın göstergesi olarak şöyle formüle edebiliyorum: Bir ne yapacağını bilememe; bir sürece teslim olma ve bir boş ilgisizlik durumu...

Sosyal güvenliğin temel unsurlarını emeklilik, eğitim ve sağlık başlıklarında en kabasıyla tanımlayacak olursak, buradaki süreçler konusunda da Türkiye'de yaşananları; dünyadaki bu dış dinamiklerin etkisiyle ortaya çıkan ve kendi özel karakterinin dışında olarak tanımlamak doğru gibi görünüyor bana. Bu nedenle de Türkiye'de sosyal haklar konusunda yaşadıklarımızı; -Metin ağabeyin tarif ettiği çelişkili doğa nedeniyle- belli kesimlerin daha önce içinde olmadıkları sosyal güvenlik şemsiyesi altına alınması içinde formüle edebilirken, belli kesimler için de gerçekten bir kaybetme psikolojisinin gündeme gelmesine yol açıyor gibi görünüyor bana kalırsa.

Ama burada Yüksel'in çok hoş ifade ettiği, kavramlaştırdığı insan tiplerine dikkat çekmekte ve kullanmakta yarar var: hani korsakof insanı ve panoptik insan...Türkiye'de ben genel olarak toplumsal sınıfların; tanımlamaya çalıştığım iktidarın iktidarsızlığı benzeri davranarak, kendi sınıfsal ve bireysel süreçleri konusunda iktidardaki iktidarsızlığı yaşadıklarını düşünüyorum. Onlarda da bir "nereye varacaksa varsın hali" bir "ilgisizlik hali" var. Yani eskiden sınıf mücadeleleri süreçleri aracılığıyla iktidar ile iktidarın bir takım olanaklarını elde etmek uğruna yapılan bir sürü mücadele, günümüzde artık "evet bu iktidarında bu konuda yapabileceği çok şey yok" gibi bir noktaya kayıyor. Bu durumda neredeyse -Türkiye'de bir zaman çok net ifade ediliyordu- yani, evet bunlar bu tür adımları atamazlar; çünkü IMF nin, Dünya Bankası'nın, Avrupa Birliği'nin ne dedikleriyle sınırlılar yaklaşımı son dönemlerde daha da öne çıkmış görünüyor. Yani dış dinamiğin içerideki sınıfsal ittifakları unutuluyor. Panoptik insan tipinin düşünme şekli olarak...

Şimdi Metin ağabeyin de vurguladığı; benim de Türkiye ile ilgili yapılan değerlendirmelerde eksikliğini hissettiğim bir yan değerlendirmelerimizin çok ekonomist ve determinist niteliği. Pek çok süreci sadece ekonomik krizlerle yükselişlerle açıklamaya çalışmak, başka bir sürü sınıfsal toplumsal dinamiği göz ardı etme noktasına götürebiliyor bizi. Bence sosyal ve siyasal süreçlerin ideolojik süreçlerin belli şeyleri anlamada çok ciddi yeri var ve ekonomi, belirleyicilik etkisi her zaman merkezi olmakla beraber, dönemsel olarak bazen çok geriden, bazen silik olarak görece etkisiz kalabiliyor. Siyasal, ideolojik toplumsal süreçlerin daha merkezi olduğu dönemler olabiliyor ve bizim ekonomist ve determinist olarak yaptığımız vurgular; biraz belki abartıyor görünebilirim ama; siyasal ideolojik toplumsal süreçlerin etkileri konusundaki saptamalarımızın toplumda algılanmasını zorlaştırıyor. Örneğin, "işte Türkiye bu ekonomik tablosuyla şu dönemde şu krize girer, şöyle olur böyle olur" kestirimlerinde bulunarak kendimizi bağımlı yapıyoruz. Ve siyasal, ideolojik gibi dinamiklerin merkezileşmesi süreçlerini kaçırabiliyoruz. Bu "kaçırma" ilgili olarak, son dönemde Türkiye'de özellikle tartıştığımız alanlar ile ilgili şunu söylemek mümkün: Pek çok siyasal çözümleme ve ilişik olarak gelecek çözümlemesi; örneğin AKP'inde siyasal hegemonya tesisinde adım atma olanağının bulunmadığı sonucuna varıyordu. Bunun da temel parametresi olarak Türkiye'nin bir borç açmazında olduğu vurgusuyla beraber bir kaçınılmaz çöküş yaklaşımı vardı. Yaşadıklarımız, Türkiye'nin borçlu olma durumu çok fazla değişmemekle birlikte; Türkiye'de kapitalizmin stabilizasyonu adına son dönemlerde daha önce görülmeyeceği kadar bir sıcak para akışı gerçekleştirildi; doğallıkla bunu Türkiye sermayesi de istedi. Ve bu durum, belli noktalarda ekonomik determinist anlamda hemen önümüzde beklediğimiz bir takım çelişkileri baskılayabildi. İşte Türkiye örneğinde de yaşadığımız, kapitalist ülkelerde adına kendin yenileme, restorasyon süreci diyelim; siyasal hegemonyanın tesis süreçleri diyelim; bu süreçlerin öngörülmesinde ekonomik merkezli yaklaşımların aşırı abartılı biçimleri giderek işçi sınıfı merkezli ideoloji ve siyasetin etkisini sınırlıyor.

Dağınık konuştuğumun farkındayım; konuşmamı son bir vurguyla bitireyim: Özellikle sınıf çözümlemelerinde burjuva siyasal hegemonyanın kurulmasında orta sınıf unsuru ihmal ediliyor gibi görünüyor. Bu orta sınıf içerisine ben Türkiye'de işçi aristokrasinin ve sendikalı işçi kesimlerinin ağırlıklı bölümünün yerleştirilmesinin çözümlemeler açısından uygun olacağını düşünüyorum. Tarihsel olarak sınıf hareketi süreçlerinde Türkiye'de işçi sınıfı siyaseti içinde yer alan orta sınıfların önemli kesimlerinin; burjuva siyasal hegemonya kuruluşuna şu ya da bu biçimde dahil edilmeleri işçi sınıfı merkezli bir sınıf hareketinin ortaya çıkışını zayıflatmaktadır. Örneklesek; TTB gibi meslek örgütleri ve üyelerinin siyasal toplumsal konuları ve tutumları ele alınabilir...

ONUR HAMZAOĞLU: Teşekkür ederim. Sözü yeniden Metin Çulhaoğlu'na veriyorum. Evet Metin ağabey, sizinle devam edelim.

METİN ÇULHAOĞLU: Ben az öncede söz almıştım, ama şimdi bir kapı açıldı oradan hareketle belki bir yararı olur düşüncesiyle bir şeyler söylemek istiyorum. 60'lı yılları, 70'li yılları düşündüğümüzde günümüzde gerçekten çok bariz bir farklılıkla karşılaşıyoruz. Bu da şu: Türkiye'de olsun başka ülkelerde olsun ulus devletleri yöneten politikacıların eskisine göre artık daha fazla dış dinamiklere bağımlı hale gelmeleri gibi bir olay görüyoruz. Buna sırf emperyalizme bağımlılık anlamında, politik anlamda söylemiyoruz. Bu tırnak içersinde küreselleşme dediğimiz sürecin gerçekten de özellikle Türkiye gibi ülkeleri yöneten siyasi partilerin ve politikacıların eskisine göre dış dinamiklere çok daha fazla bakmalarını, bu dinamikleri gözetmelerini gerektirdiği ortada. Şimdi burada bazı sonuçlar çıkıyor. Örneğin Yavuz'un dediğinden hareketle söylüyorum: Günümüzde bu entegrasyonun artması, artı bu ekonomik dinamiklerin ötesinde bir takım jeopolitik ve politik dengelerin de başat bir rol oynaması, zaman zaman ekonomik süreçleri bir doğrultudan alıp başka bir doğrultuya da götürebilir. Salt çıplak ekonomik analiz bazında düşündüğümüzde Türkiye'deki ne bileyim bu kabarcık dediğimiz olayın ya da sıcak para akışının getirdiği şişmenin şöyle bir patlama yaşayacağını öngörebiliriz. Ama şu da mümkündür: dünya emperyalist kapitalist sistemlerinin odakları pekala jeopolitik bir takım noktalardan hareketle Türkiye'nin böyle bir kriz yaşamasını istemiyor da olabilirler. İsterler veya istemezler, benim asıl vurgum, kriz öngörülerinde ekonomi dışı faktörlerin de gözetilmesi gerekliliği.

BÜLENT YILMAZ: Metin Çulhaoğlu ve Yüksel Akkaya sosyal güvenlikten yola çıkarak sosyal politikalarındaki değişimi, bunun ekonomi politliğini sundular, benim açımdan çok değerli bir yuvarlak masa oldu , teşekkür ediyorum.

Metin abi konuşmasında, sosyal güvenlik de dahil sosyal politikaların dönüşüm programlarında sadece ülkemizde değil, bu politikaların uygulandığı tüm ülkelerde frene basıldığından söz etti. Ama ülkemizde sağlık ve sosyal güvenlik alanında yapılan girişimler bunu pek doğrulamıyor. Daha yakın zamanda ekonomik sosyal konseyde tüm taraflar hükümet tarafından neredeyse ikna edildi. Toplantı öncesinde de basında, koro şeklinde maniplatif haberler yer aldı, sosyal güvenliğe son 10 yılda 450 katrilyon aktarıldığından bunun da bütçelerde koca delikler açtığından söz edildi. Yani ciddi, planlı bir çalışma hala gündemde ve istenildiği gibi de götürülüyor.

Öte yandan sosyal güvenlik sadece sosyal güvenlik semsiyesi altında olanları ilgilendiren bir durum da değil. Bugün yeşil kart uygulamasının, diğer sosyal politikaların temel varlık gerekçesi de sosyal güvenlik uygulamalarıyla birebir ilişkili. Yani bu değişim toplumun çok büyük bir kesimini etkileyecek bir değişim. Benim bu noktada sorum şu. Acaba bu değişim rüzgarı ya da çabaları emek cephesi için yeni olanaklar yaratır mı? Sendikalar, emekten yana partiler kendilerine buradan kendilerine bir görev çıkarırlar mı?

Son olarak sosyal güvenlik alanında yaşanan bu süreç sosyal devletin tasfiyesi, ya da sermaye ile emekçiler arasındaki geçici uzlaşmanın bittiğinin göstergesi değil midir?

TUFAN KAAN: Öncelikle bütün katılımcılara teşekkür ederim, Bülent'in bıraktığı yerden devam edecek olursam, diğer konuşmacılarında ortaklaştığı nokta şu gibi görünüyor, kapitalizmin sosyal devlete ve refah politikalarına, bir toplumsal uzlaşma aracı ya da bir denge noktası olarak ihtiyacı kalmamıştır en azından eskisi kadar kalmamıştır. Sermaye ve işçi sınıfı açısından karşılıklı ödünlere verilerek buluşulduğu bu noktada, sermaye açısından verilen ödün: devletin sosyal harcamaları doğrudan finanse etmesi ve dolayısıyla vergilerin bir bölümünün sosyal harcamalara kullanılması şeklinde iken, işçi sınıfı açısından verilen ödün sosyal devletin sunduğu hizmetler karşılığında düzene bağlılık, sistemin devamına destek olma şeklinde gerçekleşmiştir. Şimdi bu gün sermaye geçmişte işçi sınıfına, emekçilere bir ödün, bir sus payı olarak sunulan sosyal harcamaları, kamu hizmetlerini talep etmektedir. Yani sermaye için kamu hizmetleri, kamusal harcamalar, özellikle eğitim, sağlık ve ağırlıklı olarak hizmet sektörü, üzerinden önemli karlar elde edilebilecek sektörler olarak görülmektedir. Bu nedenle kendi uluslar arası ve ulusal örgütleri ile (IMF, WB, OECD, WTO, AB gibi) pek çok ülkede reform politikaları uygulamakta ve bu alanları piyasalaştırmak ve hizmetleri özelleştirmek için yoğun baskı ve çaba sarf etmektedir.

Ülkemiz için bakacak olursak; sosyal güvenlik ve sağlık üzerinde sermaye henüz arzu ettiği ölçüde yol alabilmiş değil, ancak projelerini adım adım ilerletiyorlar, en hızlı yol aldıkları dönemde AKP dönemi oldu diye düşünüyorum. Şimdi sağlık ve sosyal güvenlik alanının diğer alanlara göre önemli bir farklılığı var: diğer kamu hizmetlerinden farklı olarak bu alanlarda yaptığınız değişikliğin sonuçları/çıktıları bir uzun vadede ortaya çıkabilir, sağlık göstergeleri bozulabilir, gelir dağılımı ve yaşam düzeyi gerileyebilir, bunların sonuçlarını birkaç on yıl içerisinde görebilirsiniz, ikincisi ise bu değişikliklerin etkisi hemen uygulamaların ertesinde yani çok kısa sürede ortaya çıkabilir. Etkilerinin kısa sürede ortaya çıkış olasılığı, kişilerin sağlık hizmetlerine ulaşması, gelir düzeyindeki ve iş güvencelerindeki değişiklikler, bu politikaların uygulanmasının hemen ardından ciddi toplumsal hareketlenmeler, sosyal patlamalar oluşturma potansiyelini de birlikte taşırlar, ben bu noktanın önemli olduğunu, iktidarların temel tereddüdünün ve çelişkinin bu noktada olduğunu düşünüyorum. Sosyal güvenlik reformunun ve GSS'nin uygulanmasının 2007'ye ötelenmiş olmasında böyle bir kaygının var olduğunu düşünebiliriz. Bu da bu uygulamaların seçim sonrasına, yeni bir hükümete kalma ihtimalini düşündürüyor. Yine bu konuda sermayenin kendi içerisinde de bir takım farklılıklar, çelişkiler göze çarpıyor: spekülasyon sermaye ile sanayi ve üretimde yer alan sermaye arasında farklılıklar var. Metin ağabeyin söylediği gibi TÜSİAD bu konuda uluslar arası sermaye ile tamamen bir ağız birliği içersinde

iken TİSK'in burada belli tereddütleri var diye düşünüyorum. Ama her zaman sermayenin kendi iç tereddütleri kendi merkezleri tarafından terbiye edilip ana eğilime çekilebiliyor, bu gün görünen de işleyişin bizde de bu yönde olduğu.

Tabii ki bu süreç sermayenin kendi iç çelişkilerine veya tereddütlerine bırakılmayacak kadar önemli ve ciddi bir süreç. Emek cephesinin tüm bileşenleriyle yürüteceği mücadele ve karşı duruş son derece önemli. Kısa vadede emek cephesi çok umut vaat edici gibi görünmeyebilir, ancak Türkiye emek hareketi açısından hala bölgede önemli bir potansiyel.

Kabaca sosyal güvenlik reformu ile yapılmak istenen şeyi özetleyecek olursak: 1999'da ne oldu, emeklilik yaşında oynandı, toplumun kamu emeklilik sisteminden emekli olma beklentisi kırıldı ve devreye özel emeklilik modeli, tamamlayıcı emeklilik sistemi sokuldu. Özel emeklilik şirketleri uluslar arası şirketlerle ortaklıklar kurarak özel emekliliği özendirici yoğun bir reklam ve kampanyaya başladılar, özel emeklilik şirketleri alanda belirleyici oldular. Türkiye'nin genç emekli cenneti olduğunu söyleyen bu çevreler reklamlarında emekli olmak için yaşlanmayı beklemeyin, gelin biz sizi on yılda emekli edelim demeye başladılar. Özel şirketlerde toplanmaya başlanan emekli fonları sermaye piyasasında değerlendirilerek spekülasyon sermayeye aktarılmaya başlandı. Bu gün bu projenin devamı niteliğindeki ikinci büyük adım atılmak isteniyor, benzer senaryo sağlık alanında oynanmaya çalışılıyor. Kamu sağlık hizmetleri özele devrediliyor, teminat paketleri ile kapsam daraltılıyor ve daha kapsamlı ve "nitelikli" sağlık hizmeti almak isteyenlere özel sağlık sigortaları adres olarak gösteriliyor. Sonuçta emekçi ve yoksul kesimlere yönelik çöktürülmüş, daraltılmış, daha düşük nitelikli bir kamu sağlık ve sosyal güvenlik modeli ile bunun karşısında özel sağlık sigortacılığı ile desteklenmiş, kapsamı genişletilmiş ama önemli oranda cepten harcamalara dayalı varsıl kesimler için ayrı bir sağlık ve sosyal güvenlik modelinin yer aldığı ikili bir sisteme doğru gidiyoruz. Buradaki daraltılmış kamu sağlık ve sosyal güvenlik hizmetleri yoksul kesimlere bir hak olmaktan çok sosyal yardımlar üzerinden gerçekleşen bir hayır hak işine dönüşme eğiliminde. Bu durum dünya bankasının yoksullukla mücadele programıyla da bire bir örtüşüyor, AKP'nin İslamcı cemaatçi yaklaşımıyla da örtüşüyor. Bu aynı zamanda Yüksel'in söylediği toplumdaki sermaye açısından riskli, tehdit ve başkaldırı potansiyeli içeren kesimleri tamponlayabilmek ve onlara yönelik tedbir almak gibi amaçları da içeriyor. Sınıf mücadelesi açısından bakılacak olursa bu uygulamalar, sınıfı kendi içinde çıkar farklılıkları olduğu yanılsamasını ve ortak mücadele zeminin yitirmesi gibi tehlikeler içeriyor, örgütsüzleştir, böl ve yönet politikasının bir başka ifadesi. Kısaca benim söylemek istediklerim bunlar, teşekkür ediyorum.

ONUR HAMZAOĞLU: Bende sorulara ilave olarak belki biraz daha netleştirmek adına şunu eklemek istiyorum. Dünya genelinde ve Türkiye'de de yoksulların sayısı örneğin günde iki doların altında kişi başına geliri olanlar

%40'ları aşmış durumda diye ifade ediliyor. Şimdiki başbakan yardımcısı ve dışişleri bakanı, Başbakan olduğu dönemde Türkiye'de 1 doların altında geliri olanlar %15'leri çoktan geçti, diye bir feryat figan hali vardı. Ama biliyoruz ki hem teknolojik gelişmeler hem üretim biçimlerinin düzenlenişi, üretim alanlarını daha az sayıda en azından daha az oranda emek gücüyle faaliyet gösterebilme olanağına kavuşturdu. Ve günümüzde sermayenin yedek işgücü diye bir gereksinimi kalmadı. Yaşayabilmek için emek gücünü satmak zorunda olanlar satmakta olanların yüzlerce katına ulaştı. Yani sermayenin bugün için eskisi büyüklüğünde bir emek gücü gereksinimi yok. Öyle ki yanıltmış olabilirim ama 1994 yılında kuzeyli patronların toplantısında dünyadaki bütün üretimler için dünya nüfusunun %30'unun yeterli olduğu yönünde açıklamaları olmuştu. Yani sizin yoksul dediklerinizin sayısı gün be gün artacak. Dünya Bankası'da bir "sorun çıkarmasınlar" diye yoksulluğun yönetimi programlarını geliştirmeye devam edecek.

İşte bugün için "yedek işgücü" bile kabul edilmeyen ve üretim sürecine dahil olma, emek gücünü satabilme olanağı olmayanlar için ne sağlık ya da sosyal güvenlikte bir daralma söz konusu değil. Çünkü böyle bir hizmete zaten ulaşamıyorlardı. Bunlar pek çok ülkede yalnızca üretimin değil, günlük yaşamın, siyasetin de dışında algılanıyor ve tanımlanıyor. Bunların kendilerini bir sınıf olarak tanımlamalarını bekleyebilir miyiz? Sınıf mücadelesi sürecindeki rolleri ne ya da ne olacak? Özetle gün geçtikçe daha da kalabalıklaşan bu grup için ne söyleyebiliriz? Yüksel Akaya ile devam edelim. Yoksulluk başlığını siz açmıştınız çünkü.

YÜKSEL AKKAYA: Aslında bu son soruya gelmeden önce, ben de bir şey söylemek istiyordum. Mevcut anlamda sınıfın özelliklerine baktığımızda ortaya çok garip bir durum çıkıyor, ama ilginç bir durum çıkıyor. Bu izlenecek olan tarım politikaları nedeniyle önümüzdeki yıllarda kırsal kesimde büyük bir çözülme olacak. Dolayısıyla kentlere yönelik hızlı bir göç olacak. Kentler zaten kent olmaktan çıkmıştır. Bu kez daha yoğun bir rekabet söz konusu olacak. Yani kentteki işsizlerle işsizler ve işsizlerle işçiler arasında, hatta kentteki işçiler ile işçiler arasında yoğun bir rekabet olacak. İşsizlerle işsizler arasında işi alma açısından rekabet anlaşılır. Ama işçilerle işçiler arası rekabet nedir dendiğinde Türkiye'de ortaya ilginç bir şey çıkıyor. Çalışma Bakanlığı'nın verilerine bakıldığında sigortalı görünen 6 milyon işçinin her yıl 1.5 milyonu işten çıkıyor, bir o kadar insan da 1 milyon 1 milyon 2000'i yeni işe giriyor. Bu şunu gösteriyor: işçi devir hızı çok yüksek. Bir işçi bazen yılda 3-4 iş değiştirebiliyor. Bu işçiler açısından da, sınıf bilincinin oluşması açısından da olumsuz yanlardan bir tanesi. Ama bu doğal bir sonuçtur. Çünkü kırsal kesimden gelenler daha ağır işlerde çalışmaya başlayabiliyorlar, buna rıza gösteriyorlar, "bir işimiz olsun kaç paraya olursa olsun, nasıl olursa olsun" diyerek. Belli bir dönem sonra daha iyi çalışma koşullarını aramaya başlıyorlar. Dolayısıyla ondan sonra diğer işyerlerine yönelmeye başlıyorlar. Ama kırsal kesimdeki çözülmenin hızına bağlı olarak ve kentsel

kesime yığılmaya bağlı olarak senin sorduğun sorunun cevabı ortaya çıkıyor. Bir yandan çok ciddi bir yoksul nüfus oluşacak. Çünkü Türkiye'deki istihdam şartları bunları karşılamayacak, çorap satıcılığından simit satıcılığına kadar yapılan işlerde çok ciddi kavgalar yaşanacak. O alanda olan rekabet sert bir çatışmaya dönüşmeyecek, yaşama tutunabilmek için. Aslında, burada da yumuşatıcı bir takım etkenler var. Türkiye'de kentlere ilk gelen kuşakların gecekonduya sahip olma oranlarına baktığımızda oldukça yüksek görünüyor. Mesela Ankara'da %80'lerde falan 1950'lerde 1960'larda gelenler için bakılınca. Bir sonraki gelenlerde biraz düşüyor ama ortalama %50 falan seyrediyor. Sizin zaten iyi kötü barındığınız bir konut varsa giderleriniz üzerine bir baskı oluşturmuyor. Ankara gibi bir yerde 150-300 milyon lira civarında kira vermiyorsanız bu sizi oldukça rahatlatıyor. Böyle olumlu yanlar da var. Bir yandan sınıfı tutan, mücadelede dizginleyen, bir yandan da mücadelenin dışına iten yanlar var. Eskilerin sınıf mücadelesi açısından derinlerde deneyimleri saklı ama yeni kuşak işçiler açısından baktığımızda bunların hiçbir deneyimi yok, işyerindeki eylemlerde falan ciddi bir mücadele deneyimi yok. Birçok işçi greve gittiğinde 10 yıl öncesinin grevinde efsanevi örnekler çıkarabiliyorlar. İşte "o zaman kim ne yapmış abi; çok şeymiş" falan türünden anlatılarla bir işçi önderinin varlığını bir birikim olarak taşıyorlar. Ama bir handicap olarak ciddi bir mücadele birikimi eksikliği olduğunun altını da çizmek gerekiyor. Buna yönelik ne yapılabilir diye baktığımızda, şimdilik buna yönelik pek bir şey yapıldığını da görmek mümkün değil. Çünkü sendikaların bir krizi var ama onlara önderlik yapacak siyasal öznelerin de krizi var. Bir çok siyasal yapıya bakıldığında kendi iç ideolojik krizini aşamadığı, argümanlarını geliştiremediği görülüyor. Yani ikili bir kriz söz konusu. Bütün bunların üstüne baktığımızda Bülent'in söylediği önemli. Sosyal güvenliği artık bir hayır işine, ihsana dönüştürdük. 21 milyon kişi sosyal yardımdan yararlanmış. Belki de insan sayısı olarak baktığımızda yaklaşık olara 15 milyon kişi sosyal yardımdan yararlanmış. Çünkü bir kişi birkaç kez almış olabilir bu yardımı. Bu nedenle 15 milyon kişi diyorum. Sosyal yardımların çok düşük düzeyde de olsa hayata tutunma açısından bir etkisi olduğu görülüyor. Fakat olumsuz bir yanı da var. Bu durum insanları pasifleştiriyor. Haklarını arama açısından. Bir taraftan bir ihsanda bulunuyorsun. Bir hayırdan bulunuyorsun sosyal yardımlar açısından. "Allah devletimizden, kaymakamdan razı olsun" diyorsunuz ve böylesi bir ilişki kuruyorsunuz onlarla. Bunun başka bir zaman baş kaldıracığınız yerde sokağa düşeceğiniz yerde, ciddi hafifletme etkisi olduğunu düşünüyorum ben. Çünkü işyerlerine dönüp baktığımızda eğer biri size aracılık edip işe almışsa sendikaya girerken düşünüyorsunuz: "acaba Ahmet ağabeye ayıp mı olur" diyerek. Bunu Mersin'deki iki fabrikadan anket aracılığı ile öğrenmeye çalıştık. Sonuç çok yüksek çıktı. Bu tip baskı altında kalma ve dışarıda kalma açısından. Onun için sosyal yardımlar da benzeri bir işlev üstlenebilir diye düşünüyorum.

Sistem açısından %30'luk nüfus yeter gerisi artıktır. Aslında Katrina fırtınası ya da Paris'deki isyana

baktığımızda kapitalist sitemin toplumun bu kesimine artık nüfus gözüyle baktığını görüyoruz. İşsizlik oranlarının %10 civarında kronikleşmesi de bunun bir göstergesi. Ama burada kapitalist sistem ilginç bir yola başvurdu. İşsizliği yeniden tanımlamak gerekir mi, ya da işçiyi tanımlamak gerekir mi. Bizim bildiğimiz işçi, işte, tam gün çalışan kendisinin ve ailesinin yaşantısını sürdürecektir kadar bir gelir elde eden kişidir. Şimdi kısmi çalışma, part-time çalışma vs. adı altında yeni çalışma süreleri ile insanları çalıştırıyoruz. Öğrenci gidiyor bir yerde iki saat çalışıyor, bu öğrenci mi, işçi mi, işsiz mi? Ya da 3-4 saat çalışıyor. İşte ABD'de Hollanda'da işsizlik oranı % 4 civarında düşük gözüküyor, ama onlar bu türden çalışanları işsiz saymıyorlar. Öğrenci Macdonalds'da iki saat çalışıp, bir "para" kazanıyor. Belki ailenin gelirine minik bir katkı oluyor, cep harçlığı almamak babından. Kendi ihtiyacını karşılıyor ama bu da işçi sınıfını bir yerde parçalıyor, sınıf bilincinin oluşumunda olumsuz etkileri oluyor bence. Onun için bu kısmi süreli çalışmalar, kısa süreli çalışmalar falan sınıfı nasıl etkiliyor, nicelik açısından? Çalışan sayısı artıyor ama nitelik açısından bakılınca bunlar ne kadar işçi, nerde duruyorlar tartışmak lazım. Bunlar sınıf mücadelesinin neresinde yer alırlar buna yönelik doğru düzgün gözlemimiz de yok yani. Genellikle mücadele edenleri tam gün çalışan işçiler olarak görüyoruz, ama diğer tür çalışanlarla ilgili ben bir veri ile karşılaşmadım. Doğrudan gözlemle de bir şey ile karşılaşmadım. Bunlar soru işaretidir benim için. Şimdi bu durumda kaybedecek bir şeyi olmayanlar ne yapacak. Yakın dönemde Paris'in yaşadıkları bir büyük öfkenin oluştuğunu ama bu öfkenin yönlendirilemediği için bir nehrin taşıp sağa sola su baskısına yol açması gibi bir durumdur ortaya çıkan. Bu durum, sınıfı kendisini yeniden üretecek, bilincini donatacak, bu olumsuz gidişata dur dediterecek hale getirmek gerekiyorsa, bu dışlanmışları yoksulları bu mücadelenin içine katmak gerekiyorsa, bir sınıf yaratıp belirli dönemlerde başkaldırmak gerekiyorsa o zaman bunları da göz önünde tutmak lazım. Ben siyasal öznelerin krizinden söz ederken bir parça bunu anlatmak istiyorum. Bir kısmı yoksullara bakmakta, bir kısmı fabrikanın işçilerine bakmakta, tüm toplumu bir arada değerlendiren bunlardan hangisinin kaldıraç işlevi göreceği konusunda bir şey söyleyen ise yok. Böyle bir programları yok. Onun için burada da toplumun yaşadığı gibi siyasal öznelerin bir krizi var. Bunlarla başa çıkacak bir plan yok. Olsa olsa işte Fransa da banliyöler baş kaldırır; Paris'teki olaylar da bu haklara yeterince değer vermeyen politikanın sonucudur der çıkar. Ama kimse bunun kapitalizmin bir sonucu olduğunu ve dolayısıyla buna yönelik bir program geliştirmesi gerektiğini söyleyemez. Böyle bir şeyle de karşı karşıya kalabiliriz diye düşünüyorum.

ONUR HAMZAOĞLU: Evet Yavuz! Senin birkaç sorun var sanıyorum.

YAVUZ ÜÇKUYU: İki konu benimde kafam çelişik olduğu için yardım isteyeceğim: Birincisi, bizler sosyal politikalarla ilgili durumu değerlendirirken genel olarak kapitalizmin ekonomik krizinden söz ettik. Temelde sermayenin sosyal güvenliğe ve de politikalara aktardığı

kaynaktan tasarruf ederek, tasarrufunu krizine yama haline getireceğini öngörüyordu. Tüm tartışma süreçlerinde bu saptama korundu. Saptama, sermaye adına da böyle idi. Sosyal güvenlik açıklarının sürdürülemezliği, ilaç harcamalarının çokluğu, emeklilik yaşının sürdürülemezliği gibi yaklaşımlarla özünde bir "yama" ihtiyacı tarif ediliyordu. Geldiğimiz nokta, hani meşhur ifadesi ile bu "sağlıktaki dönüşüm projesi" sermayenin bu bilinen ezberinin tersine sonuçlar üretmekte. Sosyal güvenlikte sermaye payının azaltılması yaklaşımının tersine olarak, ilaç harcamalarını, teknoloji harcamalarını iki üç katına çıkartan bir süreci yaşıyoruz. 2 yıl önce ilaç harcamaları 5 milyar dolar iken; sene sonunda 15 milyarlık bir ilaç harcamasıyla karşılaşacak Türkiye. Yani bir maliyet azaltma fiili falan yok. Burada ben şöyle bir yan görüyorum: Türkiye de sağlık alanındaki dönüşümlerde dış dinamik etkisi çok belirgin duruma gelmiştir. Çok uluslu ilaç şirketleri onun dışında sağlık teknolojisi şirketleri sağlık alanında değişik yatırımları olan şirketler bir piyasa ihtiyacına girdiler. Yapılanlar bu tür piyasa ihtiyacının önünü açma doğrultusundaki girişimler aslında. Sonuçta ileride Türkiye sermayesi geçmişte kaldıramayacağını düşündüğü faturanın birkaç katı bir fatura ile karşı karşıya gelecektir ve üstelik ikinci faturanın finansmanı daha da dışa bağımlı olacaktır. Devam eden sürecin sonunda bu durumun sürdürebilmesi için yeni bir devalüasyon gerekecektir. Devalüasyonlar ise Türkiye'de iktidar değişikliğini getirmekte ve kriz sürecini tetiklemektedir. İşte olası bu senaryo "yönetememe" sorununu ağırlaştıracaktır. Böyle bir endişe nedeniyle ben son dönemde politik iktidarın daha önceden hızla yerine getireceğini açıkladığı bazı adımları yavaş ve tedbirli atmaya başladığını ve bu faktör nedeniyle temkinli olmaya başladığını düşünüyorum. Sizlerin de buna ilişkin gözlemleriniz var mı?

İkincisini özellikle Metin Ağabeye yöneltmek istiyorum. Şimdi eğer bütün bunlardan sonra bir yeni toplumsal hareketlenmeden bir sınıf hareketinden söz edeceksek hareketin niteliğine ilişkin, dünya üzerinde yürütülen iki tartışma var; bir tanesi Yüksel'in ifade ettiği yoksulların dışarıda bırakılmışların, ötekilerin merkezinde olduğu -asıl bundan sonra belki de kaybedecek şeyleri olmayan kesimler olarak onlar tarif ediliyorlar- bir yapı mı harekete geçecek, ki ben bu olasılığı düşük görüyorum; yoksa klasik manada bir Marksist bir sınıf hareketi mi ortaya çıkacak ve ortaya çıkan harekete biçim verecek, yönlendirecek. Metin ağabeyin küçük burjuva dediği benim orta sınıf dediğim kesimle beraber homojenleşen bir yapı mı dönüşümü mü gerçekleştirecek? Benim sorum burada şu: Benim bildiğim kadarıyla dünyada 20. yüzyılda yaşadığımız sınıf hareketleri sürecinde genellikle bir işçi sınıfı hareketinin güçlü olduğunu ve onun üzerine orta sınıfların eklemlediği bir hareket gözlüyoruz. Türkiye'de de ben 1960'tan sonra 80'lere kadar yaşanan süreci böyle bir dönem olarak anlıyorum. Sınıf hareketinin yükselip kendi küçük burjuvazilerini bulduğu -tabii burada karşılıklı bir geçiş ilişkileri varlığında- bir dönüşüm. 90'lı yıllarla beraber Türkiye'deki işçi sınıfı hareketindeki gerileme süreci, geçmişte tüm tahkimatını işçi sınıfı hareketi üzerine

yapmış orta sınıfların -küçük burjuvazinin- çözülerek, siyasi hegemonyanın bir unsuru haline gelmelerine yol açmaktadır. Dolayısıyla olası ekonomik ya da siyasal bir kriz ortamında, orta sınıfların siyasal hegemonyanın unsuru haline gelmiş olmaları nedeniyle daha çok işçi sınıfı kazanımlarına yönelik bir tepkisellik içerisinde hareketlenmeleri beklenebilir. Tarihsel örneklerde buna benzer hareketlenmeler görülüyor. Türkiye, bütün bunların neresinde? Buradaki tehlike nedir? Şu anki politik örgütler, sendikalar dahil böyle bir sürecin ne kadar farkındalar ve bir sınıf hareketi için yapılması gerekenler neler olmalı?

ONUR HAMZAOĞLU: Bu soruya bir ilave ile ben Metin ağabeye sözü vereyim, uygun görürseniz. Şimdi Yavuz'un başta ifade ettiği ilaç ve benzeri harcamaların yaratacağı çelişkilere gelecekle ilgili sıkıntı kurgusu TÜSİAD'ın sağlıkla ilgili Eylül 2004 tarihli raporunda da esasında biraz bahsediliyordu. Ben sağlıkla ilgili bu kapsamdaki bir TÜSİAD raporuna ilk kez rastladım. TÜSİAD'ın o raporu, TÜSİAD adına çıkmasına rağmen, sadece sağlık alanına yatırım yapmış patronlarca desteklendiği açık olarak belirtilerek (raporu finanse eden şirketlerin adları alt alta yazılı olarak) çıkartıldı. Raporu finanse edenler sağlık alanına yatırım yapmış olanlar. Yapmayanların desteği yok. Dolayısıyla sermaye içinde de sağlığı bir yatırım alanı olarak görenler ve yatırım yapmış olanlarla bunun dışındakiler var. Sağlığa yatırım arttıkça, sağlık hizmetlerinde ileri teknoloji kullanımı artıkça ve hizmet pahalandıkça, özellikle sanayi sermayesi için, yani istihdam ettiği emek gücünün yeniden üretimi için, emek gücü adına sağlık hizmeti sağlamak/satın almak zorunda olan patronlarla sağlık alanına yatırım yapmış olanlar arasındaki çelişki de artıyor. Bu durum bize gelecekte nasıl yansiyabilir. Bu soruyu da Yavuz'un sorularıyla birleştirerek devam edebilir miyiz?

YÜKSEL AKKAYA: Gaziantep'e gittiğimizde, bir arkadaş, "Gel seni Sanko'nun vakfına götürüyüm" dedi. Yöneticisi eski bir CHP'li falanmış. Kalktık gittik. Biliyorsunuz Sanko son dönemlerde büyük sermaye atakları yapan kurumlardan bir tanesi. Bunlar bir yoksulluk araştırması yapıyorlardı ve bir fon ayırmışlardı vakfa. Eğitimden sağlığa kadar bir yardımda bulunmayı planlıyorlardı. Ben, "Niye bunu yapıyorsunuz?" dedim, "Korkuyoruz ondan" dediler. Bu durum da gösteriyor ki bizde de sermaye grupları bir kentin sağında solunda toplanmış varoşların ne yapabileceklerini kestiremiyorlar, onlardan korkuyorlar ve bunlara yönelik bir takım "yumuşatıcı" önlemler alıyorlar.

METİN ÇULHAOĞLU: Şimdi işçi sınıfı ne zaman "yeter artık" der? Bizim bu sorunun yanıtını bu günden biliyor olmamız demek, otomatikman, kapitalizmin kendini her halükarda her karşı darbeden kurtarabilir demek anlamına gelir. Bunu böyle soruları niçin soruyorsunuz anlamında söylemiyorum; biz elbette bir takım kestirimlerde bulunabiliriz, ama emekten yana olan insanlar olarak, siyasi bir takım faaliyetler içinde bulunan veya bulunmasak bile belirli duyarlılıkları olan insanlar olarak "şu şu faktörler ortaya çıktığında işçi sınıfı artık edilgenliğinden çıkar, şunu yapar" diye bunu kesin bir şekilde bilebiliyorsak, bu aynı

zamanda kapitalizm önlemini alır işleri o noktaya vardırılmaz demek anlamına gelir. Ama gene de şu kestirimi yapabilirim: Hani klasik bir laf vardır ya, alttakilerin eskisi gibi yönetilmek istememeleri üsttekilerin eskisi gibi yönetememeleri... Türkiye bence şuraya doğru gidiyor: alttakiler bu isteklerini gösterecek bir tepkide bulunmasa bile, üsttekiler eskisi gibi yönetmekte giderek daha fazla zorlukla karşılaşacaklardır. Burada ilişkinin bir tarafını koparıyorum; yani üsttekiler alttan "biz eskisi gibi yönetilmek istemiyoruz" türü ciddi bir tepki ile karşılaşmasalar bile objektif olarak eskisi gibi yönetmekte güçlüklerle karşılaşacaklardır.

Burada soru şu: eskisi gibi yönetememe durumları ne kadar üst üste biner ve artık alttakilerin de eskisi yönetilmek istemedikleri raddeye gelir? Bana göre süreç böyle gelişecektir ama "şu kadar miktarda eskisi gibi yönetememe eşittir alttakilerin eskisi gibi yönetilmeme istekleri" gibi bir formül veremem. Sınıf tepkisi, emekçilerin tavrı gibi kavramları en genel anlamda alıyoruz. Biraz açımlayacak olursak direnme, kafa tutma, başkaldırma, yıkma, köprüleri atma, "ne olursa olsun" deme, bir şeyleri alıp bir yerlere taşıma anlamına gelecektir bu. Başka bir deyişle "sınıf tepkisi" içinde çeşitli konum ve yönelimleri barındırır. Bir kesim sadece hoşnutsuzdur, bir başka kesim kafa tutuyordur, bazıları Paris'te olduğu gibi araba yakıyordu ya da başka şeyler yapıyordu. Bazıları da daha yönetici bir tavırla bu hareketi alıp şuradan şuraya taşımak lazım diye etkileyici bir rol oynayacaktır. Türkiye'de kafa tutma, köprüleri atma tavrının şu aşamada hangi kesimden geleceğini söyleyemem. Yoksul kesimden mi, sanayi proletaryasından mı, yoksa daha marjinal diyebileceğimiz kesimden mi? Bunu bilemeyiz, ama en azından şunu söyleyebilirim: böyle bir sınıfsal dinamik ortaya çıkarsa, bunun yürütücü ve taşıyıcı gücü olarak belirli bir eğitimden geçmiş, belirli bir düzeye, disipline sahip klasik anlamda sanayi proletaryası dışında öncü ve sürükleyici bir güç tasavvur edemiyorum.

Bana göre Türkiye'de sınıfsal bir dinamik ortaya çıktığında, düzenleyici örgütleyici bir güç ile daha yıkıcı radikal olan arasında bir açığı olması mümkündür. Değişmek istediğim bir diğer nokta için Marx'a bir atıfta bulunacağım. Marx karşıtlık ile çelişki arasında bir ayırım yapar. Yani her karşıtlık bir çelişki değildir. İnsanların

kafasında bir sürü karşıtlık olabilir. Ama bu durum çelişki bilincine ulaşmış olmayabilir. Eğer belirli bir karşıtlık bütün içerisindeki karşılıklı etkileşim ve ilişkisinden kopartılarak salt bir karşıtlık olarak alınıyorsa bu bir çelişki bilincini temsil etmez. Bana göre "toplumumuz büsbütün edilgen, bilinçsiz, tepkisiz" demektense şöyle demek daha doğru olur. İşçi, emekçi, yoksul insanlar, sosyal hakları daralan insanlar, bin bir çeşit karşıtlığın farkındadırlar ama hiçbir şekilde bu karşıtlık duygusu bir çelişki düzeyine oturmuş değildir. Karşıtlıklar ne zaman sistem içerisinde bir bütünlükle görülürse o zaman çelişkinin bilincine varılmış olur ve bu da çok farklı düzeyde bir hareketliliği getirir.

ONUR HAMZAOĞLU: Evet Yüksel. Seninle toplantımızı bitirelim.

YÜKSEL AKKAYA: Ben bir şeye değinmek istiyorum. Belli bir yerde tutmak için insanları borçlandırmak gerekiyor. Bu kadar borçlandıktan sonra, yani lüks tüketime yöneldikten sonra, o taksitler cazip gibi gözüküyor, ama artık bu borçları ödemek için de işinizde kalmaya çalışıyorsunuz, her şeye rıza gösteriyorsunuz. Bu oldukça ciddi bir politika, belirtmek lazım. Bir de şimdi Mortgage denilen bir şey çıktı. Örneğin eskiden Avrupa ülkelerinde işçilerin böyle bir ev sahibi olma gibi bir dertleri yoktu. Bizim ordaki göçmen işçiler ev almaya başladılar, bu sistem içerisinde 15 yıl 20 yıllık uzun şeylerle kira öder gibi ev almaya başladılar. Sonra Fransız, Alman işçiler de dönüp bizimkilere bakmaya başladılar ve "ya yıllardır biz burada yaşıyoruz evimiz yok göçmen işçiler geldi ev sahibi oldu" diyip bunu sistematik hale getirdiler orda da uyguluyorlar. Yani kapitalistler kendi içinde bazı çözüm yollarını bularak işçileri, emekçileri borçlandırarak işe ve sisteme bağlı tutuyorlar. Sınıfın edilgen pasif kılınmasında bunların rolü olabilir mi diye düşünmek lazım. Bunu bir yere not etmekte yarar var bence.

ONUR HAMZAOĞLU: Bütün katılımcılara Toplum ve Hekim dergisi yayın kurulu adına teşekkür ediyorum. Yeni sorularla zenginleştik diye düşünmek mümkün sanıyorum. Baştan da öngördüğümüz gibi, bu oturumu bir reçete için yapmamıştık. Sonuçta ulaştığımız yeni sorular bize yeni sonuçları arayabilme umudunu verecek diye düşünüyorum ve herkese katkısı için bir defa daha teşekkür ediyorum.